

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Київський національний університет внутрішніх справ

Науковий ВІСНИК

**КИЇВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

**Науково-
теоретичний
журнал**

6
'2006

ДЖУЖА О.М. ЧЕРНІВЦЬКИЙ СС НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА
В КИЇВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ: ПІДСУМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ЗАВДАННЯ

3

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ

ГУРЖИЙ Т.О. КВАЛІФІКАЦІЯ ПОРУШЕНЬ ВОДИЯМИ ПРАВИЛ
ПРОЄДУ ПІШОХІДНИХ ПЕРЕХОДІВ. ПЕРСПЕКТИВИ
ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

12

НИКОЛАЄНКО Т.Б. УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРЕДАЧЕЮ ОСОБИ
НА ПОРУКИ

18

ОСАУЛЕНКО О.І. КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ
ВИДІВ НОРМ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

28

МОТІЛЬ І.І. ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ ТА ВИКОВОНОЇ
РОБОТИ СОЦІАЛЬНОЇ, ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

36

ПРАВА ЛЮДИНИ І ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

МЕЖИВЕЦЬ О.М. СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРАЦІ
ЗАСУДЖЕНИХ ТА ЇХ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ
З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

44

ВАСИЛЕНКО Д.Л. ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН
ПРИ ОСВІДУВАННІ

51

ГАЛУРЬКО В.М. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ І СВОБОД
ІНОЗЕМЦІВ, ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ТА ІНОЗЕМНИХ
ГРОМАДЯН

57

ЧЕРНЕНКО В.В. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ДЕРЖАВИ
ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ

64

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ І СВОБОД ІНОЗЕМЦІВ, ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ТА ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН

Викладено погляди автора на природу та сутність міжнародних стандартів у сфері прав і свобод іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб.

Expounded own seeing of author of nature and essence of international standards of rights for foreigners, people without citizenship and foreign artificial persons.

Конституція України, побудована за кращими світовими стандартами, засвідчує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

У сучасних міжнародно-правових нормах передбачено і закріплено незаперечний принцип поваги прав і основних свобод людини, відповідно до якого, держава має визнавати загальні права людини й основні свободи, поважати права всіх осіб, їх повну можливість фактичного користування правами людини. Такі дії мають ґрунтуватись на цілях і принципах, що викладені у Статуті ООН, Загальній декларації прав людини та інших міжнародних актах з прав людини [2, с. 65; 3, с. 73, 74; 4, с. 208, 209].

У теорії права тривалий час домінував погляд на проблему встановлення прав людини, відповідно до якого ця проблема визначалась виключно у межах конкретної країни [2, с. 203]. Такі погляди ґрунтувались як на об'єктивних факторах — історичних, національних, етнічних, економічних відмінностях розвитку кожної конкретної країни, так і на суб'єктивних. Наприклад, у радянській юридичній доктрині, визнання людини суб'єктом міжнародного права розглядалось як спроба втручання у внутрішні справи держави [5, с. 42].

Проте у свідомість світового товариства дедалі ширше проникають ідеї природних невід'ємних прав людини. Такі ідеї слугують під-

ставою для оцінки цивілізованості держави, її права бути підним членом міжнародної спільноти. Таким чином, теорія права та міжнародна практика все частіше доводять, що індивід має міжнародні права та обов'язки [6, с. 8, 9].

Автор має на меті дослідити євроатлантичні нормативно-правові акти у сфері діяльності іноземців і розробити пропозиції щодо поведінки держави з цими особами.

Останнім часом у спеціальній юридичній літературі досить часто вживається термінологічна словосполучка "міжнародні стандарти прав людини", що слід розуміти як закріплені у міжнародних актах та інших міжнародних документах певні показники цих прав. Йдеться про своєрідні зрізи (етапони), на які мають орієнтуватися у своїй діяльності різні держави та інші учасники суспільного життя [7, с. 99].

Джерелами міжнародних стандартів у сфері прав і свобод людини є основоположні акти про права людини. Першоджерелом є Статут Організації Об'єднаних Націй [8]. До найважливіших правових актів належить Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН на третій сесії, що відбулася у Парижі 10 грудня 1948 р. У ній було проголошено широкі коло прав і свобод людини, котрі підлягають визнанню і повазі, зокрема, прав і свобод іноземних громадян та осіб без громадянства. Весь її зміст насичено положеннями, які встановлюють право людини, у тому числі право зазначених осіб [9].

Для нас безперечного значення набув такий спеціальний міжнародно-правовий акт, як Резолюція 40/144 Генеральної Асамблеї ООН від 13 грудня 1985 р. "Декларація про право людини, які не є громадянами країни, в якій вони проживають", що встановлює основоположне правило поведінки держав з іноземцями.

Преамбула зазначеного документа зобов'язує держави-учасниць міжнародних пактів про права людини забезпечувати задекларовані права, без будь-якої дискримінації щодо громадян, які не є громадянами країни, в якій вони проживають. Далі в Декларації деталізуються права цих суб'єктів, які держава зобов'язана забезпечувати. На нашу думку, їх можна розділити на три групи: перша — невід'ємні природні права іноземців; друга — саме права, які надаються цим особам з урахуванням внутрішнього законодавства та міжнародних зобов'язань; третя — які права забезпечуються тільки іноземцям, які перебувають у країні на законних підставах [10].

Крім зазначених документів, до основних міжнародно-правових актів у зазначеній сфері належать такі пакти: "Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права" [11], "Міжнародний пакт про громадянські й політичні права" [12], прийняті на XXI сесії Генеральної Асамблеї ООН 16 грудня 1966 р. і ратифіковані Україною 19 жовтня 1973 р. [13], "Декларація про расу і расові заборони" від 27 листопада 1978 р. [14], "Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації" від 21 грудня 1965 р. [15, 16] та ін. Наприклад

у Конвенції про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 5 листопада 1992 р. зафіксовано стандарти, відповідно до яких мешканці-іноземці братимуть участь у житті місцевих общин та у підвищенні свого добробуту, а також посилення їхньої інтеграції до загальнодержавних спільнот, особливо шляхом розширення для них можливостей участі у суспільних справах місцевого значення [17].

В Європі прийнято значний масив нормативно-правових актів із зазначеної проблеми, серед яких слід згадати Європейську конвенцію про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 р., в якій визначено загальні права людини на життя, гідність, свободу, повагу до сімейного життя, свободу мислення, мирних зібрань, приватну власність та деякі інші [18]. У свою чергу, в Європейській конвенції "Про громадянство" від 6 листопада 1997 р. зазначається, що "громадянство" означає правовий зв'язок між особою та державою без зазначення етнічного походження особи та встановлює право кожної суверенної держави визначати у своєму законодавстві хто є її громадянином [19]. Норми Європейської конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів від 24 листопада 1977 р. застосовуються до прикордонних робітників, акторів, інших артистів естради і спортсменів, моряків, осіб, які здобувають професійну підготовку, сезонних робітників [20]. Європейська конвенція про соціальне забезпечення від 14 грудня 1972 р. регулює питання, які входять до сфери соціального забезпечення іноземців та мігрантів [21]. Європейська конвенція про обслуговування і підприємництво від 13 грудня 1955 р. встановлює стандарти поведінки держав-членів Ради Європи з громадянами інших держав (сторін), які на законних підставах проживають на території іншої країни, насамперед для отримання доходу.

У теорії права людини розуміють як певні можливості людини, котрі необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей [7, с. 88, 90]. Яким саме чином можна досягти таких прав для іноземців та осіб без громадянства? Наука міжнародного права вирішує це питання двома способами: 1) формування мінімальних міжнародних стандартів і 2) встановлення для них певного національного режиму. А мінімальний міжнародний стандарт визначає як сукупність певних прав, які повинен мати іноземець у цій державі [2, с. 171].

Проаналізувавши євроатлантичні джерела у сфері прав і свобод іноземців та осіб без громадянства, стає можливим визначити власне ознаки міжнародних стандартів у зазначеній сфері. Спершу слід відповісти на два дискусійних питання: 1) як співвідносяться питання міжнародного регулювання прав і свобод іноземців та осіб без громадянства з адміністративною наукою; 2) чи є людина, в нашому випадку іноземець, суб'єктом права у сфері міжнародних відносин.

Досліджуючи перше питання, варто звернутися до класиків теорії адміністративного права початку ХХ ст. Професор Петербурзького

університету В.М. Гессен у праці "Адміністративне право", відмежовуючи адміністративне право, зазначав, що держава зобов'язана створювати соціальні умови для саморозвитку самостійного індивіду [22, с. 26]. У свою чергу, професор Московського, а надалі Гаврінського університету А.І. Елістратов у праці, опублікованій 1911 р., писав, що адміністративне право має на меті упорядкувати відношення між владою й обивателем у справах державних [23, с. 5]. Водночас наука адміністративного права була сформована як поліметрична на науку, що своїм предметом визначило широке коло питань. Це уможливило радянським адміністративістам до предмета науки адміністративного права дозвано вести питання міжнародних відносин [24, с. 354-360, 25, с. 436-441, 26, с. 505-517]. Подібні погляди поділяють і провідні вітчизняні вчені, які включають до предмета адміністративного права відносини управління у сфері закордонними справами [27, с. 516-528; 28, с. 489-497, 29].

Відповідно, на наш погляд, питання забезпечення міжнародними засобами прав і свобод людей, у тому числі іноземців та осіб без громадянства, є предметом адміністративного права — це складний міжгалузевий інститут.

Вирішуючи друге питання — чи є людина (іноземець) суб'єктом права у сфері міжнародних відносин, — зазначимо, що міжнародна правосуб'єктність людини досить чітко сформульована в рішеннях Суду Європейського Союзу [30, с. 329-337]. Відповідно, якщо в теорії права можна продовжувати дискусію з цього питання, то з практичної сторони цілком допустимо, що іноземець є суб'єктом міжнародної охорони.

Зважаючи на досліджені особливості відносин у сфері охорони прав і свобод іноземців та осіб без громадянства, виокремимо ознаки, які можна віднести до міжнародних стандартів щодо забезпечення прав і свобод іноземних громадян та осіб без громадянства.

Загальні: кожний іноземець та особа без громадянства, де б вони не перебували, мають право на визнання їх правосуб'єктності, всі вони рівні перед законом і без будь-якої різниці перебувають під рівним захистом закону, кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком, жоден не повинен піддаватися тортурам або жорстокому, нелюдському або принижуючому його гідність.

Невід'ємні природні права: кожний має право на життя і особисту недоторканність, на захист від довільного або незаконного втручання в особисте і сімейне життя, право на рівність перед судами, на свободу думки, совісті й релігії, право на збереження своєї рідної мови, культурні і традиції; на мінімальний життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування; будь-якому іноземцю повинна бути надана свобода у будь-який час зв'язатися з консульством або дипломатичним представництвом держави, громадянином якої він є.

Права і свободи іноземців та осіб без громадянства, які надаються їм із затвердженням відповідно до внутрішнього законодавства: іноземні громадяни та особи без громадянства на території держави перебування користуються рівним з громадянами режимом; вони мають право покидати країну перебування, право на вільний вираз своєї думки, право на мирні збори; право володіти майном як одноосіб-

Права і свободи, які забезпечуються тільки тим іноземцям та особам без громадянства, які перебувають в державі на законних підставах: кожен має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання; право на соціальне забезпечення; громадяни будь-якої держави на території іншої країни не обкладаються іншими зборами, митами, податками або наракуваннями вищими або обтяжливішими, ніж ті, якими обкладаються громадяни, правом вступати в професійні союзи й інші організації або асоціації за своїм вибором; кожна країна не дозволяє громадянам інших країн займатися на своїй території будь-якими видами діяльності на рівних умовах з громадянами своєї держави, крім обмежень, встановлених з переконливих економічних причин, комвосяжери, які є іноземцями й найняті на роботу підприємств країни, не потребують дозволу на працю.

Разглядаючи питання про право іноземних юридичних осіб, варто зазначити, що це питання посідає важливе місце, бо іноземні юридичні особи справляють досить значний вплив на економіку, політику та право більшості країн світу [30, с. 338].

Дискусійним виявляється і саме питання про статус юридичної особи в міждержавному спілкуванні. Річ у тому, що одні держави встановлюють належність юридичної особи за її місцезнаходженням, решта — за місцем реєстрації статутних документів. Останнім часом називають й такі, що керуються правилом інкорпорації, тобто законодавством країни, яка юридичну особу заснувало. Також існує й така точка зору, згідно з якою позиція належності юридичної особи має встановлюватися за реальним контролем, виходячи з громадянства осіб, які визначають напрями діяльності такої особи [4, с. 193].

Загальні положення діяльності іноземних юридичних осіб на території інших країн викладені у Хартії економічних прав та обов'язків держав від 12 грудня 1974 р. За ними у світовій спільноті вважається загальноприйнятим принцип, згідно з яким у винятковій компетенції держави перебувають критерії про визнання юридичної особи іноземною чи вітчизняною.

Поряд з тим така точка зору в теорії міжнародного права не є усталеною. Деякі вчені, аналізуючи окремі міжнародні договори, дійшли висновку, що іноземні юридичні особи мають міжнародну правосуб'єктність [30, с. 340]. Але автор не поділяє такого погляду на правосуб'єктність іноземних юридичних осіб і вважає, що, виходячи

з огляду природного права, надає державі утворення — юридичні особи не повинні бути повноцінними суб'єктами міжнародного права.

На практиці кількість підходів до встановлення критерія визначення статусу іноземних осіб зменшилася щодо кількості сил, які ними домінують на міжнародній арені. Ця позиція США згідно з якою належність юридичної особи має визначатися за громадянством фізичних осіб держави, які утворюють понад 50 % капіталу чи принципово визначають напрями діяльності й інтереси юридичної особи. Європейський Союз не визнає такого підходу і виходить із положення, якщо юридична особа створена за законодавством однієї країни ЄС чи її управління перебуває на території країни члена ЄС, то вона не вважається іноземною [4, с. 194].

Таким чином, незалежним стандартом поведінки держави з іноземною юридичною особою вважається лише право останньої на захист від незаконної націоналізації чи експропріації. Решта цих суб'єктів регулюється внутрішнім законодавством країни та виконанням нею укладених міжнародних двосторонніх чи регіональних договорів у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Чеква М.Ю. Міжнародне право: Підручник. — К.: Знання, 2004. — 292 с.
3. Тимченко Л.Д. Международное право: Учебник. — Х.: Консум, 1999. — 528 с.
4. Міжнародне право. Основи галузі: Підручник / За ред. В.Г. Буткевича. — К.: Либідь, 2004. — 816 с.
5. Міжнародне право. Наяв посіб. / За ред. М.В. Буроменського. — К.: Юриком Інтер, 2005. — 336 с.
6. Миллерсон Р.А. Права человека: идеи, нормы, реальность. — М.: Юрид. лит., 1991. — 246 с.
7. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика // Відп. ред. Ю.І. Римаренка. — К.: КНТ, 2006. — 760 с.
8. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду // Нормат. акти України. Комп. правова система. За станом на травень 2006 р.
9. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // Док. ООН/PES/217 А.
10. Декларація о правах человека в отношении лиц, не являющихся гражданами страны, в которых они проживают: Резолюция 40/144 Генеральной Ассамблеи ООН от 13 декабря 1985 г. // Нормативні акти України. Комп. правова система. За станом на травень 2006 р.
11. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. // Док. ООН A/RES/2200 A (XXI).
12. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. // Док. ООН A/RES/2200 A (XXI).

13. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1993 р. // Нормативні акти України. Комп. правова система. За станом на травень 2006 р.
14. Декларація про расу та расову дискримінацію від 27 листопада 1978 р. // Свод нормативних актів ЮНЕСКО. — М.: Междунар. отношения, 1991.
15. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1989. — № 13. — Ст. 106.
16. Про прийняття поправок до Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації: Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 23. — Ст. 169.
17. Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 5 лютого 1992 р. // Сб. междунар. прав. докум., регулююющих вопросы миграции. — М., 1994.
18. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини // Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика / Відп. ред. Ю.І. Римаренка. — К.: КНТ, 2006. — С. 608—635.
19. Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 року // Нормат. акти України. Комп. правова система. За станом на травень 2006 р.
20. Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мигрантів від 24 листопада 1977 р. // Сб. междунар. прав. докум., регулюющих вопросы миграции. — М., 1994. — С. 245—257.
21. Європейская конвенция о социальном обеспечении от 14 декабря 1972 г. // Нормативні акти України. Комп. правова система. За станом на травень 2006 р.
22. Гессен В.М. Административное право. — СПб., 1903. — 240 с.
23. Елистратов А.И. Административное право: Лекции. — М.: Типография т-ва И.Д. Сытина, 1911. — 235 с.
24. Советское административное право: Учебник / Под ред. А.П. Корнева. — М.: Юрид. лит., 1986. — 400 с.
25. Административное право. Общая и Особенная части: Учебник / Под ред. А.П. Корнева. — М.: МВШМ МВД СССР, 1986. — 487 с.
26. Советское административное право: Учебник / Под ред. П.Т. Василевка. — М.: Юрид. лит., 1990. — 576 с.
27. Административное право: Підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук та ін.; За ред. Ю.П. Битяка. — К.: Юриком Інтер, 2005. — 544 с.
28. Калпаков В.К. Административное право Украины: Підручник. — К.: Юриком Інтер, 1999. — 736 с.
29. Административное право Украины. Академичний курс: Підручник. В 2-х особливих частинах. — К.: Юрид. думка, 2005. — Т. 2.
30. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожний О.В. Міжнародне право. Основи теорії. Підручник / За ред. В.Г. Буткевича. — К.: Либідь, 2002. — 608 с.
31. Хартия экономических прав та обязанностей держав: Резолюция, принята Генеральной Ассамблеей на XXIX сессии, Т. I (17 сентября — 18 декабря 1974 г.). — ООН. — Нью-Йорк, 1975.